

BİBLİYOGRAFYA :

Mer'î b. Yûsuf, *Ekâvîlû's-sîkât* (nşr. Şuayb el-Arnaût), Beyrut 1406/1985, neşredenin girişi, s. 29-43; a.mlf., *Mesbûkû'z-zeheb fî fazlî'l-'Arab* (nşr. Necm Abdurrahman Halef), Riyad 1411/1990, neşredenin girişi, s. 13-22; a.mlf., *el-Fe-vâ'idü'l-mevzû'a* (nşr. Muhammed b. Lutfî es-Sabbâğ), Riyad 1419/1998, neşredenin girişi, s. 16-35; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eşer*, IV, 358-361; a.mlf., *Nefhatü'r-Reyhâne*, II, 244-250; İbn Ebû Tağlib, *Neylû'l-me'ârib bi-şerhi Delîlî't-tâlib* (nşr. M. Süleyman Abdullah el-Eşkar), Küveyt 1403/1983, neşredenin girişi, I, 11-16; Kemâleddin el-Gazzî, *en-Na'tû'l-ekmel* (nşr. M. Mutî' el-Hâfız – Nizâr Abâza), Dimaşk 1402/1982; Mustafa es-Süyûtî, *Me'tâlibü'ül-n-nühâ fî şerhi Gâyetü'l-müntehâ* (nşr. M. Zühre Şâviş), [baskı yeri yok] 1415/1994, neşredenin girişi, I, c-d; Osman b. Bişr en-Necdî, *Unvânü'l-mecd fî tâ-rîhi Necd*, Riyad, ts. (Mektebetü'r-Riyâdî'l-hadî-se), I, 31-33; İbn Humeyd, *es-Sühubü'l-vâbile 'alâ qarâ'ihî'l-Hanâbile* (nşr. Bekir b. Abdullah Ebû Zeyd – Abdurrahman b. Süleyman el-Usey-mîn), Beyrut 1416/1996, III, 1118-1125; Abdülkâdir Bedrân, *el-Medhal ilâ mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Beyrut 1405/1985, s. 226-228; Serkîs, *Mu'cem*, II, 1162, 1290, 1737-1738, 1961; Brockelmann, *GAL*, II, 484-485; *Suppl.*, II, 496-497; M. Nâsiruddin el-Elbânî, *İrvâ'u'l-galîl fî tahrici ehâdisi Menâri's-sebil*, Beyrut 1399/1979, I, 25; Babinger (Üçök), s. 175-177; Cl. Gilliot, "Textes arabes anciens édités en Egypte au cours des années 1990 à 1992", *MIDEO*, XXI (1993), s. 485; Abdullah b. Süleyman el-Gufeylî, "el-'Allâme Mer'î b. Yûsuf el-Hanbelî âşâruhü'l-İlmiyye", *Mecelletü'l-buû-şi'l-İslâmiyye*, sy. 52, Riyad 1418, s. 337-365; L. A. Giffen, "Mar'î ibn Yûsuf", *Encyclopedia of Arabic Literature* (ed. J. S. Meisami – P. Starkey), London 1998, II, 510.

KASIM KIRBIYIK

ME'RİB

(مَارِب)

Yemen'de tarihî bir şehir.

Tarihleri milâttan önce VIII. yüzyıla kadar inen Sebe kitâbelerinde Mryb (Mrb) şeklinde kaydedilen şehrin adı Arapça kaynaklarda Me'rib (Mârib) olarak geçmektedir. Sebe kelimesi hakkında, Sebe krallarına verilen bir unvan veya Âd kabilesinin kollarından birinin adı olduğu yahut "sâhib, hâkim" anlamını taşıyan Himyerice mârîden ya da Arapça "ihtiyaç" anlamındaki erebden geldiği yolunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür (Yâ-kût, V, 41; ÂA, VII, 337).

Kimler tarafından ne zaman kurulduğu bilinmeyen Me'rib, milâttan önce I. bin-yılda Güney Arabistan'ın deniz ipek yolu üzerindeki en büyük merkezi ve Sebe Krallığı'nın başşehriydi. Arkeolojik kazı sonuçlarına göre antik şehir 1 km²'lik bir alanı kaplamaktaydı ve sekiz kapılı bir

surla çevrilmişti. Me'rib'in en büyük ve en meşhur yapıları arasında saraylar ve mâbedler yer almaktaydı. Hemdânî Me'rib'de Selhîn, Hecer ve Kaşib adlı saraylardan bahseder (*el-İktîl*, VIII, 55, 56, 60). Kitâbelerde de adı geçen Selhîn (Selhim) Sarayı kralların yönetim merkezi ve ikametgâhı olarak kullanılmakta, paralar da burada basılmaktaydı. En önemli tapınak, şehirden 5 km. mesafede ay tanrısı Almakah adına yapılan ve bugün Haremü (Mahremü) Belkis denilen Evâm adlı hac merkeziydi. Diğer önemli bir tapınak da onun yakınındaki yine aynı tanrı adına inşa edilen ve günümüzde Sâtûn diye bilinen Ber'ân'dı. Halen beş sütünü ayakta duran bu binanın kalıntılarına, Kur'an'da büyük bir tahta (arş) sahip olduğu belirtilen Sebe melikesine izâfetle (en-Neml 27/23) Arşu Belkis de denilmektedir. Zamanımızda Mescidü Süleyman adıyla cami olarak kullanılan sütunlu bina da eski bir mâbeddir. III. yüzyılda Himyerîler'in eline geçen Me'rib, başşehrin Zafâr'a taşınmasına rağmen ticaret ve hac merkezi niteliğiyle önemini korumaya devam etti; 525 yılında Habeşler'in Yemen'i işgalinden sonra burada bir de kilise yapıldı. Şehrin kurak iklim kuşağında bulunması sebebiyle çevresindeki bütün ziraî faaliyetler suni sulamaya bağlıydı ve bunun için birçok sulama tesisi yapılmıştı. Bunların en ünlüsü Kur'an-ı Kerim'de de bahsi geçen Me'rib, Sebe veya Arim Seddi denilen barajdı (bk. ARİM).

Şehrin sahip olduğu zengin ve kaliteli kaya tuzu yataklarından üretilen Me'rib tuzu çok meşhurdur. Hemdânî tuz yataklarının bulunduğu dağdan (Cebelülmilh) bahseder ve billûr gibi olan bu tuzun benzerinin bulunmadığını söyler (*Şıfatü Ce-zîreti'l-'Arab*, s. 221, 362). Hz. Peygamber'e elçi olarak gelen Ebyaz b. Hammâl el-Me'ribî (el-Mâzinî) İslâmiyet'i kabul ede-

rek yılda yetmiş elbise göndereceğine söz vermiş ve isteği üzerine Me'rib yakınındaki tuz ocakları kendisine iktâ edilmişti. Resûl-i Ekrem'e tuzun akarsu gibi kamu malı sayıldığı hatırlatılınca onun da rızası alınarak tuz ocakları Cevf bölgesindeki bir araziyle değiştirilmişti (Ebû Dâvûd, "İmâre", 36; İbn Sa'd, V, 523-524; Hemdânî, *Şıfatü Ce-zîreti'l-'Arab*, s. 362). Vali Bâzân'ın vefatından sonra Hz. Peygamber Yemen'in yönetimini bölgelere ayırmış ve bunlardan Me'rib'in başına Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi getirmiştir (Taberî, III, 228, 318).

IV. (X.) yüzyılda Hemdânî, *Şıfatü Ce-zîreti'l-'Arab*'da (s. 220-221) Me'rib'i Yemen'in "mihlâf" adı verilen küçük idarî birimlerinden biri olarak zikreder; *el-İktîl*'de de (VIII, 52-53) buranın tarihî açıdan dikkat çekici şeylere sahip bulunduğunu, ancak sağında ve solundaki verimliliğiyle ünlü iki ovanın yıkılan barajın suları altında kaldığı için ziraata elverişsiz hale geldiğini, bununla birlikte su maksemlerinin ayakta durduğunu belirtir ve tarihî seddin kalıntılarından söz eder. Me'rib V. (XI.) yüzyıla ve sonrasına ait coğrafya kaynaklarında da küçük bir kasaba olarak anılır.

Yemen tarihine dair eserlerde Me'rib'den bazı siyasî hadiseler sebebiyle bahsedilir. V. (XI.) yüzyılın başlarında Nârt'a imamlık iddiasıyla ortaya çıkan bir kişi Me'rib'e giderek burada imamlığını ilân etmiş ve kendisine bağlı olanlarla birlikte San'a'ya ve Yemen'in diğer bazı bölgelerine girmeyi başarmışsa da bir süre sonra Ansîler tarafından öldürülmüştür (Yahyâ b. Hüseyin es-San'ânî, s. 243-244). 599 (1202-1203) yılında Me'rib halkı zekâtlarını İmam Abdullah b. Hamza el-Mansûr-Billâh'ın görevlendirdiği âmil Ahmed b. Muhammed'e vermek istemeyince imam kardeşi İbrâhim b. Hamza'yı bir ordunun

Eski Me'rib'den
bir görünüş

başında şehre göndermiş ve itaati sağlandıktan sonra zekâtı toplatmıştır (a.g.e., s. 369). Osmanlılar'ın Yemen'den ayrılmasının ardından Me'rib'i, daha önce Osmanlılar'a karşı yürütülen mücadelelere aktif bir şekilde katılmış olan Şerif Hüseyin b. Muhammed ele geçirdi (1050/1640) ve emîr unvanını alarak Me'rib'i bağımsız şekilde idare etti. Zamanla hâkimiyetini Cevf bölgesine de yayan Şerif Hüseyin ölümünden önce topraklarını dört oğlu arasında paylaştırdı ve Me'rib bunlardan Hâlid'in yönetiminde kaldı. 1932'de İmam Yahyâ Hamîdüddin el-Mütevekkil-Alellah'a bağlı Abdullah el-Vezîr kumandasındaki birlikler Me'rib'e girdiler ve Emîr Muhammed b. Abdurrahman'ı tahtından indirip Şerifler'in yönetimine son verdiler.

Me'rib 1962-1966 Yemen iç savaşında taraflar arasında birkaç defa el değiştirdi, ciddi bir şekilde hasar gördüğü, halkı civardaki yerleşim birimlerine göç ettiği için de nüfusu azalarak küçüldü. Günümüzde Yemen Cumhuriyeti'nin on sekiz idarî biriminden (muhafaza) birinin merkezi olduğu halde nüfusu 2000'i dahi bulmayan küçük bir yerleşim merkezi durumundadır. Yakınına bir havaalanı inşa edilen şehrin 135 km. kadar batısındaki başşehir San'a'ya ulaşımı yeni yapılan kara yoluyla sağlanmaktadır. 10 km. mesafeye 10.000 hektar alanı sulayabilecek şekil-

de yeni bir baraj inşa edilmiş ve eskiden olduğu gibi çevredeki ziraata elverişli alanlarda buğday, susam ve diğer tahıl ürünleriyle çeşitli sebze ve meyve üretimine başlanmıştır. Me'rib yakınlarında çıkarılan petrol, boru hattıyla Kızıldeniz sahiline kadar taşınmakta ve buradan ihraç edilmektedir. Yöredeki yer altı zenginlikleri arasında petrolden başka doğalgaz, gümüş ve kaya tuzu başta gelmektedir.

Me'rib çeşitli yönleriyle Yemen şairlerine ilham kaynağı olmuş ve bu şiirler çeşitli kaynaklarda yer almıştır. Abduh Osman ve Abdülaziz el-Mekâlîh *Me'rib yetekelle* adlı eserinde (Taiz 1971) bu şiirleri bir araya toplamışlardır. Bölgede XIX. yüzyıl sonlarında Th. J. Arnaud, J. Halevy ve özellikle Eduard Glaser ile XX. yüzyılda San'a Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından yapılan araştırmalar şehrin tarihinin aydınlatılması bakımından oldukça önem taşımaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Dâvûd, "İmâre", 36; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 523-524; Belâzûrî, *Fütûh* (Fayda), s. 105; İbn Hurdâzbih, *el-Mesâlik ve'l-memâlik*, s. 138; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 228, 318; İbn Rûste, *el-A'lâku'n-nefise*, s. 63, 113-115; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zehab* (Abdülhamîd), II, 180, 183-192; a.mlf., *el-Tenbih*, s. 202, 249; Hemdânî, *Şifâtü Cezîretü'l-Arab* (nşr. Muhammed b. Ali el-Ekva' el-Hivâlî), Riyad 1397/1977, s. 220-221, 359, 362, ayrıca bk. tür.yer.; a.mlf., *el-İklîl* (nşr. Anistâs el-Kermelî), Bağdad 1931, VIII, 52-53, 55-57, 60, 63, ayrıca bk. tür.yer.; Makdisî, *Ahşenü'l-tekkâsim*, s. 89; Ebû Ubeyd el-Bekrî, *Mu'cemû me'sta'cem* (nşr. F. Wüstenfeld), Göttingen - Paris 1877 → (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1994, II, 501-502; Şerif el-İdrîsî, *Nüzhetü'l-müşâtâk*, Beyrut 1409/1989, I, 153; Sem'ânî, *el-Ensâb*, XII, 17-18; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân* (Cündî), V, 41-45; İbnü'l-Mücvir, *Şifâtü bilâdi'l-Yemen ve Mekke ve ba'zî'l-Hicâz: Târîhu'l-müstebşir* (nşr. O. Löfgren), Leiden 1951, s. 195-199; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 17-18; Himyerî, *er-Ravzü'l-mî'târ*, s. 515-516; Yahyâ b. Hüseyin es-San'ânî, *Gâyetü'l-emânî fi ahbâri'l-ku'ri'l-Yemânî* (nşr. Saîd Abdülfettâh Âşûr), Kahire 1388/1968, s. 243-244, 369; W. H. Ingrams, *The Yemen: Imams, Rulers and Revolutions*, London 1963; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, II, 343-347; Muhammed b. Ahmed el-Hacerî, *Mecmû'u büldânî'l-Yemen ve kabâ'ilihâ* (nşr. İsmâil b. Ali el-Ekva'), San'a 1404/1984, III-IV, 683-687; Adnân Tersîsî, *Bilâdü Sebe' ve haðârâtü'l-Arabî'l-ûlâ*, Beyrut 1410/1990, s. 112-124; Yûsuf Muhammed Abdullah, "Mârib", *el-Mevsû'atü'l-Yemeniyye*, Beyrut 1412/1992, II, 805-808; a.mlf., "Seddü Me'rib ve'l-karârü't-târîhî bi-î'âdeti binâ'ihî", *el-İklîl*, III/1, San'a 1985, s. 19-39; İbrâhim Ahmed el-Makhaffî, *Mu'cemû'l-büldân ve'l-kabâ'ilü'l-Yemeniyye*, San'a 1422/2002, II, 1385-1387; M. Schneider, "Remarques au sujet des inscriptions arabes de Mârib", *JA*, CCLXXVIII (1990), s. 31-43; Adolf Grohmann, "Mârib", *JA*, VII, 322-340; W. W. Müller, "Mârib", *EP* (Ing.), VI, 559-567.

CASİM AVCI

MERİÇ

Bulgaristan'ın iç kesimlerinden doğup Türkiye-Yunanistan sınırından Ege denizine ulaşan akarsu.

Meriç adı Bulgarca Maritsa'dan gelmektedir. İdrîsî de Grekler'in Hebros (bugün Evros) dedikleri akarsudan "nehru Mârisu" diye bahseder (*Nüzhetü'l-müşâtâk*, II, 796); ancak haritasında onu "nehru Ahilu" olarak gösterir (Miller, II, 122, 126).

Rodop dağlarının kuzeybatı kesimindeki Rila dağının Musallâ tepesinden doğan Meriç Balkan yarımadasının en büyük akarsuyudur (490 km.). Balkan ve Rodop dağları arasındaki batı-doğu doğrultulu tektonik kırıkları (fay hattı) izleyerek ilerleyen nehir Seymenli'den sonra güneydoğuya yönelir ve Cısr-i Mustafa Paşa ile (Svilengrad) Kapıkule arasında Yunanistan - Bulgaristan, Edirne civarında Arda ve Tunca ile birleşip kuzey-güney yönünde ilerleyerek Türkiye-Yunanistan sınırını teşkil eder; ancak Karaağaç kesimi Meriç yatağının batısında bulunmasına rağmen Lozan Antlaşması uyarınca Türkiye sınırları içinde kalmıştır. İpsala'nın kuzeyinde sol tarafından Ergene çayını da alan Meriç, İpsala hizalarından itibaren yatak eğimi çok azaldığı için yavaş bir akımla ve bunun sonucu olarak çevresinde bataklıklar meydana getirip deltasını yayarak Ege denizine ulaşır; denize ulaşmadan önce Çatal mevkiinde doğudaki sınırı izleyen batıdaki Yunanistan topraklarına yönelen iki kola ayrılır. Geniş bir saha kaplayan ve yarısı Türkiye'de, yarısı Yunanistan'da bulunan Meriç deltası, bugün denizden içeride yer alan Enez'in yakın çağlara kadar bir liman şehri oluşunun da ortaya koyduğu gibi jeolojik açıdan çok genç bir deltadır. Düzensiz bir rejim gösteren nehrin suları Mayıs ayında kabarrır, temmuz ve ağustos aylarında en düşük seviyeye iner. Bu ortalama durumun dışında kışın kar yağışının fazla, yağmurların da sağanak şeklinde olması halinde taşkınlar görülür. Meselâ 27 Ocak - 5 Şubat 1947 tarihleri arasında Edirne'nin Yıldırım, İmaret ve Saraçhane gibi alçakta bulunan semtleri, 18 Ocak 1958'de İpsala ovasında geniş bir çeltik üretim alanı sular altında kalmıştı.

Meriç'in tarihteki önemi kendisinin ve kollarının ana yollara güzergâh teşkil etmesinden gelmektedir. Osmanlı döneminin Rumeli'deki ünlü "orta yol"u Edirne'den ötede Meriç vadisini izliyor, daha ötede Morava vadisini boydan boya geçerek

Eski Me'rib'den baraj kalıntılarıyla, Me'rib yakınlarındaki Arsu Belkis kalıntıları

